

ASPECTES SOBRE EL MERCAT DE VILANOVA AL SEGLE XIV: CONCESSIÓ DEL MERCAT I CONSTRUCCIÓ DE LA PLAÇA

MATILDE VICTORIO I ALSINA
JOAQUIM BORRÀS I GÓMEZ

Aquest estudi té la finalitat de presentar un aspecte de la història de Vilanova i la Geltrú a la segona meitat del segle XIV: la concessió del mercat i la seva importància en el seu entorn geogràfic. Aquesta concessió té la forma d'un privilegi reial atès que la Vilanova d'aquests moments formava part del terme del castell de Cubelles, el qual estava inclòs dins el patrimoni reial. Tanmateix, el caràcter reial de la Vilanova ja és palès des del seu origen, amb la carta pobla de Jaume I.

El fet que la concessió del mercat s'insereixi cronològicament en el segle XIV ens porta a esbossar quatre idees sobre el context del moment. El document en qüestió està datat l'any 1358, moment que s'inclou dins el període que J.M. Salrach caracteritza com una etapa de depressió. Segons aquest autor —i, malgrat el fet de matisacions temporals, segons Abadal i també P. Vilar—, el període de 1350-1450 es defineix com una etapa d'esplendor a sota del qual s'amaga una crisi latent patida del país i que va ser augmentada pels efectes seculars de la pesta negra i per la deficient producció agrícola.

Aquest període de crisi subterrània generalitzada es veu agreujat en el nostre cas pel fet que ens situem en el polèmic i conflictiu regnat de Pere el Cerimoniós, que estigué ple de dificultats de tot ordre, que van des de guerres i sublevacions fins a la relativa prosperitat fruit del període inflacionista, tal i com diu Abadal. Aquest autor, citant P. Vilar, situa en els darrers anys del regnat del Cerimoniós el final del període de prosperitat... «amb la davallada dels preus i dels beneficis i amb l'atur consegüent de les activitats econòmiques i mercantils».⁽¹⁾

Aquest estat de coses és fàcilment comprovable si s'analitza detingudament el gruix de documentació emesa per aquest rei, en la qual hom pot observar les directrius generals del govern del rei dirigides a pal·liar la necessitat de diners de la corona, fenomen que porta a una consecutiva cessió de certs monopolis reials en mans dels súbdits, en el nostre cas del municipi, afavorit per la possibilitat de celebrar un mercat setmanal, amb els beneficis que això li podia aportar.

Segons Valdeavellano, el mercat és un fenomen primàriament econòmic; sorgeix allà on la necessitat del canvi de productes s'imposa, en un lloc determinat per a realitzar-se i en una data periòdica. La necessitat de reunió, d'intercanvi, entre els homes dóna naixement al mercat. El comerç necessita el mercat. Aquest comerç recent nascut es desenvolupa enmig de perills i

obstacles continuats. A la poca seguretat, respon el fet que existeixin llocs on s'efectuïn canvis de productes amb major garantia i regularitat. La noció de mercat desapareix enfront de la noció de plaça de mercat.

La idea de mercat està unida al concepte de seguretat per als que hi acudeixen, ja que el mercat i el comerç vinculat a ell necessiten certes garanties que es veuen reflectides en una protecció jurídica especial. Aquesta protecció jurídica rep el nom de «GUIDATICO», paraula per la qual s'entén la regulació de les activitats econòmiques que es desenvolupen en el mercat, no només en l'aspecte de creació dels contractes, sinó també en la protecció oferta als venedors-compradors durant el període espai-temporal determinat que comprèn l'anada, estada i tornada de la vila on es realitza el mercat. El guiatge apareix en el nostre document amb les següents paraules: «...VOLENTES ET CONCEDENTES QUOD OMNES ET SINGULI, CUIUSCUMQUE LEGIS AUT CONDICIONIS EXISTANT, AD DICTUM MERCATUM VENIENTES CUM REBUS ET MERCIBUS QUAS SECUM DETULERINT SINT SALVI ET SECURI VENIENDO, STANDO ET ETIAM REDEUNDO, ET SUB NOSTRA SPECIALI PROTECCIONE ET **GUIDATICO** CONSTITUTI, SIT QUOD NON POSSINT CAPI, DETINERI, PIGNORARI, MARCARI SEU ALIQUATENUS IMPEDIRI CULPA CRIMINI VEL DEBITIS ALIENIS NISI IPSI IN EIS PRINCIPALIS AUT FIDEIUSSORIO NOMINE...».

D'aquest fragment cal destacar dos aspectes importants que caracteritzen i puntualitzen més el guiatge: per un cantó, la protecció del rei s'estén a qualsevol individu que vagi al mercat, sense importar la seva condició jurídica; i, per altre cantó, les conseqüències concretes d'aquest guiatge són que els individus que assisteixen al mercat no puguin ser presos, detinguts, sotmesos o a embargament o penyora, ni «marcats», és a dir, objecte de represàlia; no puguin ésser molestats per causa de culpa, crim o deutes aliens, a no ser que ells mateixos fossin els obligats pel seu propi debit o a títol de fiadors, i encara en aquests casos només es podrà actuar contra les seves persones i béns si prèviament han estat objecte de requeriment o notificació conforme a dret (Valdeavellano).

El guiatge, malgrat el fet de ser concedit sense importar la

Venedora d'enciams, segons una auca de baladrers.

condició jurídica de l'individu, presenta un seguit d'excepcions aplicables a uns determinats infractors de la llei:

«... excedimus tamen ab hiis et excludimus proditores, falsatores monete, violatores itinerum, sodomitas, latrones, crimen lese magestatis comitentes et alios malefactores...».

Aquest fragment ens mostra, a més, una relació de les infraccions jurídiques més importants del moment; d'aquest seguit d'infraccions, les que guarden una relació més directa amb l'àmbit del mercat són les que es refereixen als falsificadors de moneda, per ser el mercat un dels llocs més adients per a les seves activitats; també les que es refereixen als malfactors de camins —recordem que el guiatge protegia l'individu des que sortia del seu lloc de procedència fins que hi tornava— i, per últim, als lladres.

Un altre aspecte del document és la fórmula característica dels privilegis reials segons la qual el rei ordena als seus oficials —encarregats de mantenir els drets reials a la zona en qüestió— que facin complir el privilegi i prohibeix contravenir aquestes normes sota multa de 1000 auris destinats a l'erari reial, prohibició reforçada per la facultat jurídica de la «ira règia».

El mercat segons el document serà celebrat el dimecres de cada setmana. Arribats a aquest punt caldria preguntar-se el perquè de la concessió del mercat a Vilanova, tenint dues possibilitats: per una banda, que Vilanova assolís un elevat grau d'activitat comercial que calia canalitzar mitjançant la institucionalització d'un lloc d'intercanvis i, per altra banda, que Vilanova fos un territori mancat de recursos i que mitjançant aquesta concessió es volgués incentivar les possibilitats generals de la vila. Per l'historiador local del segle passat Garí i Saumell, la Vilanova d'aquests anys estava afectada per un estancament i fou aquest fet el que motivà el lliurament del privilegi: «Lo rey Don Pere, desitjan lo augment de Vilanova de Cubelles, concedí privilegi als jurats i homens de la universitat de dita vila de poder tenir mercat en los dimecres de cada setmana...»⁽²⁾

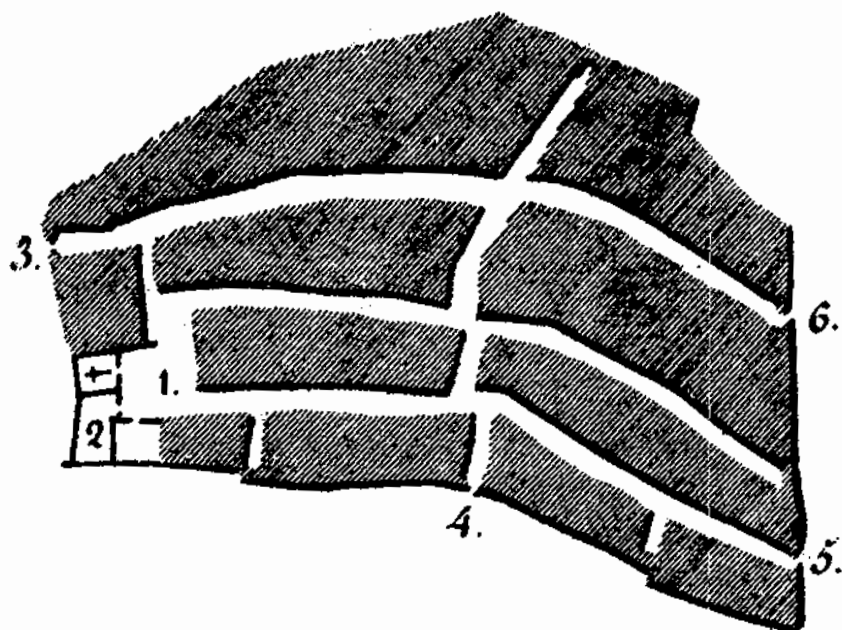
Creiem de moment plausibles les dues opcions, però la mancança d'elements informatius ens obliga a obrir un interrogant, no descartant cap de les dues possibilitats.

El privilegi de creació d'un mercat no comporta per ell mateix la localització espacial determinada d'aquest però el mateix funcionament del mercat la demana per a una millor organització. Això creiem que succeí en el cas de Vilanova, on trobem un document posterior, datat el 1374, que concedeix precisament la creació de la plaça de mercat entesa com a àmbit exclusiu d'intercanvi.

La creació d'aquesta plaça té també dues possibles explicacions, tan factibles l'una com l'altra i tan poc comprovables l'una com l'altra de moment. Una d'elles podria ser que el mercat creat gairebé 20 anys enrera hagués assolit unes cotes de desenvolupament tan importants que les mateixes autoritats municipals s'haguessin vist obligades a demanar al rei la seva llicència

PLÀNOL DE LA VILANOVA DE CUBELLES

1.er Recinte, any 1370

† Església de Sant Antoni Abat

1 - Plaça de l'església

2 - Cementiri

3 - Porta de terra o d'en Rossell

4 - Porta de Mar

5 - Porta d'en Negrell

6 - Porta d'en Clarà

per a determinar una àrea especial per a aquesta classe d'activitat, i aconseguir així un millor control i organització del fet econòmic de la vila. Aquesta darrera idea estaria plenament d'acord amb la teoria exposada per Abadal de trobar-nos en una etapa de prosperitat produïda pel llarg període inflacionista.

L'altra explicació seria el contrari a allò que s'ha dit més amunt: la creació de la plaça de mercat vindria provocada pel desig de les autoritats municipals de potenciar un mercat que feia quasi 20 anys que tenia concedit però que no gaudia de l'èxit necessari —els motius d'aquest fet podrien ésser molts: incapacitat d'aguantar la competència d'altres mercats veïns, situació d'estancament de Vilanova provocada per una crisi demogràfica (cal recordar que ens trobem en una etapa molt difícil ja que són els anys de rebrotament intermitent de les onades de pesta que tenen el seu origen en la del 1348 i també que la baixada de la producció agrícola des de la fam de 1333 està àmpliament constatada)...—. Un altre aspecte que podria donar validesa a aquesta idea del deficient funcionament del mercat de Vilanova és el fet que el mateix rei Pere, en un privilegi posterior, torna a confirmar el privilegi de mercat donat el 1358, amb la qual cosa es demostra que algun problema important afectà aquest mercat, la naturalesa del qual ens és difícil d'esbrinar. Aquest privilegi, donat l'any 1381, és esmentat per Garía a la seva obra «Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú» a la mateixa nota 36 abans citada; Coroleu també fa referència al document en qüestió i dona la nota de la seva procedència: ACA. reg. 938, fols. 55 i ss. (aquesta última dada està sense comprovar).

En aquest document podem arribar a copsar la importància que tenien les autoritats municipals dins de la vila en aquest moment i com el comerç o els aspectes de política mercantil estaven lliurats a la seva administració, ja que el rei es limita a donar la seva llicència per a la construcció de la plaça però no imposa cap condició:

- Deixa que els jurats escullin el lloc més adient (aquests, com a millor coneixedors de la vila i el seu potencial i possibilitats, tindran una opinió més encertada que la del rei):

«...in loco de quo vobis utilius et magis expediens videbitur».

Venedora de torrat, segons una auca de baladrers.

- Deixa també a l'arbitri dels jurats les dimensions de la plaça (al cap i a la fi seran les autoritats municipals les que hauran d'encarregar-se del funcionament i estructuració del mercat i dels seus diferents apartats referents a pesos i mesures, qualitat dels productes venuts, policia de mercat, etc.).

«...unam plateam longitudinis et latitudinis decencium, prout vobis videbitur...»

- El document ens dóna una notícia interessant: a més de la construcció de la plaça, ens dóna a entendre la possibilitat de la construcció d'un edifici destinat a albergar els viatgers que van al mercat, com una mena d'hostal que podria estar situat a la mateixa plaça del mercat:

«...Hominesque dicte ville et alii convenientes seu declinantes
illuc morari, negociari et mercari...»

- El funcionament i estructura interna de la plaça no difereix en res de les de la resta de Catalunya:

«...prout in plateis aliorum locorum nostrorum cathalonie
possunt et est fieri assuetum...».

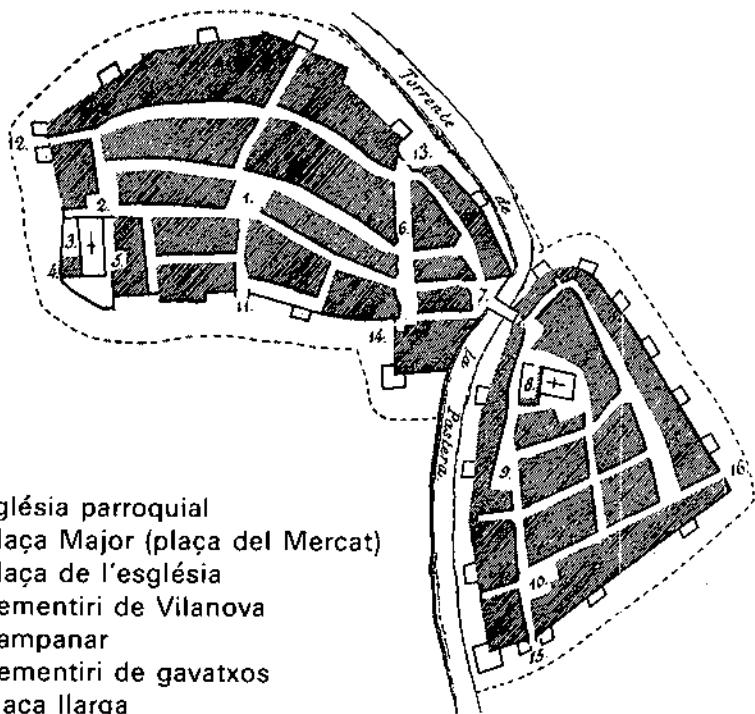
- La plaça és de nova construcció, la qual cosa implica la necessitat d'un espai apropiat i d'unes dimensions determinades, fenomen aquest que porta amb ell la necessitat d'enderrocar tot un seguit d'edificis i comporta l'obligació d'indemnitzar els propietaris dels edificis d'una manera justa. (El principal problema que plantejaven aquestes indemnitzacions era que moltes vegades les cases i edificis objecte de la indemnització estaven més o menys inserides dins de la cadena enfiteùtica i era molt difícil descobrir qui era el que havia de rebre la indemnització, fenomen que es produïa només —si es produïa— després de moltes discussions i investigacions). Per aquest motiu, el rei decideix —i aquesta és l'única ingerència destacable del poder reial dins del poder municipal que presenta aquest document— que dos prohoms (*duorum proborum hominum idoneorum*) hauran de formar una comissió encarregada de les investigacions i pagaments pertocants a les indemnitzacions, les decisions de la qual hauran d'ésser preses amb el coneixement del batlle (*ad cognitionem baiuli dicte ville*)— aquest és un altre element que ens demostra el grau gairebé absolut de jurisdicció que tenien les autoritats municipals en els aspectes mercantils. Arribats a aquest punt, cal fer referència a un altre autor local, Coroleu, el qual, en parlar d'aquesta comissió de prohoms —que ell anomena pèrits— ens diu que un d'ells era nomenat pel rei i l'altre ho era pels propietaris dels edificis en qüestió.⁽³⁾

- Finalitza el document altre cop amb la fórmula mitjançant la qual el rei es fa obeir pels seus oficials i fa que aquests facin obeir el privilegi donat.

Fent la lectura contrastada dels documents, observem que el mercat originà la plaça atraient la fixació del comerç ambulant en tot un seguit d'edificis que es col·locaren a l'entorn de la plaça.

PLÀNOL DE VILANOVA I LA GELTRÚ.

2.^{on} Recinte, any 1500

† Església parroquial

1 - Plaça Major (plaça del Mercat)

2 - Plaça de l'església

3 - Cementiri de Vilanova

4 - Campanar

5 - Cementiri de gavatxos

6 - Plaça llarga

7 - Plaça del Palmerar

8 - Cementiri de la Geltrú

9 - Plaça d'en Mateu Montserrat

10 - Plaça del Pou

11 - Porta de Mar

12 - Porta d'en Rossell

13 - Porta d'en Plana

14 - Porta d'en Gassó

15 - Porta d'en Bassa

16 - Porta d'en Bassa

17 - Porta Antiga de la Geltrú

Aquest primer mercat no ocasionà, com en el cas d'altres viles i ciutats, la creació d'un burg especialitzat de nova planta habitat per mercaders, sinó que segons la localització donada per Garí, el que realment succeí fou que els edificis existents en aquella àrea es transformaren en edificis relacionats amb les activitats econòmiques que allà s'efectuaren. La creació d'aquesta plaça provocà a més la construcció en alguns casos d'àmbits especialitzats, com poden ser els magatzems o pallols i, en altres casos, l'adequació dels àmbits ja existents mitjançant la inclusió d'obradors, bancs, taules, etc. Tal i com diu Carme Batlle en el seu estudi sobre el mercat i fira de Barcelona, és molt probable, salvant les diferències, que els habitants estiguessin interessats a posseir obradors i negocis a la plaça: els propietaris per rebre beneficis i els mercaders i artesans comprant per a instal·lar-se a la proximitat del centre comercial. L'espai urbanístic més gran que acostumava a existir a les ciutats medievals era la plaça del mercat, que demanava una grandària suficient per a la col·locació i organització sistemàtica de les parades de venda plegables i movibles.

Com hem dit abans, Garí esmenta la ubicació d'aquesta plaça del mercat a l'anomenada plaça Major, donant notícies molt curioses com la necessitat d'enderrocar unes cases el nom del propietari de les quals era Pere Fontroig, del qual no sabem res més. Segons aquest autor, establert el mercat a aquesta plaça, es construí una gran llotja (porxada) davant de la casa capitular i allà no només hi havia la carnisseria i peixateria sinó que també es venien grans, hortalisses i altres comestibles.

El fet de la venda de grans ens fa pensar en l'existència de mesures destinades a la medicació d'aquest producte, però no en tenim constància tot i que Garí, parlant d'una plaça de mercat posterior a la mateixa vila, esmenta l'existència de dues mesures de pedra de Montjuïc (quartera i mitja quartera) per al mercat de grans.

Venedora de patates, segons una auca de baladrers.

CONCLUSIONS

Arribats en aquest punt, podem manifestar que l'existència d'aquest document de 1381 en el qual es torna a concedir el mercat a Vilanova ens planteja seriosos dubtes sobre l'efectivitat i el bon funcionament del mercat vilanoví des de la seva fundació el 1358 fins a la data de 1381; d'altra banda, podem valorar d'una manera global i total quina fou la incidència que suposà la creació de la plaça de mercat, ni quina fou la motivació que demanà aquest privilegi.

És difícil per nosaltres valorar, a causa d'un gran problema de manca d'informació, la importància del mercat a Vilanova, tot i que aquest en tingué, afegint-hi també la situació de crisi latent de l'època baix-medieval que ens hem proposat d'estudiar; malgrat el fet que observem trets desenvolupadors de l'economia, no som capaços ara per ara de copsar les seves darreres conseqüències.

En alguns pobles de l'interior hom pot trobar encara places porticades característiques de l'època alt medieval (La Llacuna).

- (1) ABADAL, R. d': *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*. Barcelona. Ed. 62. 1972
- (2) GARÍ I SAUMELL, J.A.: *Descripción e historia de la villa de Villanueva y Geltrú*. Villanueva y Geltrú. Imprenta de Leandro Creus. 1860. Fulls de notes, nota 36.
- (3) COROLEU, J.: *Historia de Villanueva y Geltrú*. Villanueva y Geltrú. Establecimiento tipográfico de José A. Milà. 1878, p. 108.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

SALRACH, J.M.: *Història dels Països Catalans*. III vols. Barcelona. EDHASA 1981.
 GARCIA DE VALDEAVELLANO: «El mercado. Apuntes para su estudio». A.H.D.E. VIII (1931).

BATLLE, C.: *Notizie sul mercato e la fiera di Barcelona nel secolo XIII*. «Estratto do Medioevo. Saggi e Rassegne». Cagliari 1977.

Els dos documents consultats tenen la següent ressenya:

- Doc. Plaça de mercat: Arxiu-Biblioteca V. Balaguer doc. n.º 634.
- Doc. mercat: ACA. Cancelleria, Graciarum 900-26, fol. 141 r-v.

- Els plànols de Vilanova i la Geltrú que s'afegeixen al final del treball han estat extrets de Garí i Saumell: Op. Cit.

APÈNDIX DOCUMENTAL

El document de la concessió de la plaça de mercat, de 1374, pot ésser consultat no només a la Biblioteca-Museu Balaguer i als registres de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sinó també en la publicació que en féu Teresa Basora Sugrañes en el *Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer*, volum IV de l'any 1956, on, a més d'una descripció detallada del document, l'autora facilita la seva transcripció. És per això que nosaltres no l'hem transcrit totalment i ens limitem a enumerar els fragments que ens han servit per a desenvolupar el nostre treball.

Pel que fa a l'altre document, el de 1358, tot seguit en facilitem la transcripció:

1358, maig 23. Girona.

«Nos Petrus, etc. Erga profectum et melioramentum popule Ville Nove loci de Cubellis favorabiliter sit et convenit intendentes etiam ut ipsa popula iustipiat incrementum; tenore presentis privilegii nostri concedimus vobis iuratis et probis hominibus ac toti universitati dicte popule quod in loco ipso sit et celebretur mercatum perpetuo in die Mercurii cuiuslibet septimani volentes et concedentes quod omnes et singuli cuiuscumque legis aut condicionis existant ad dictum mercatum venientes cum rebus et mercibus quas secum detulerint sint salvi et securi vendendo, stando et eciam redeundo et sub nostra speciali protectione et guidatico constituti, sit quod non possint capi, detineri, pignorari, marcari seu aliquatenus impediri culpa crimina vel debitis alienis, nisi ipsi in eis principalis fuerint aut fideiussorio nomine obligati, nec eciam in hiis casibus, nisi prius in eis faticha inventa fuerit de directo. Excepimus tamen ab hiis et excludimus proditores, falsatores monete, violatores itinerum, sodomitas, latrones, crimen lese magestatis comitentes et alios malefactores; quoscumque mandantes per presentem cartam nostram Gubernatori nostro iusque vices gerentibus, vicariis, baiulis, ceterisque officialibus nostris presentibus et futuris quod concessionem nostram huius-

mode teneant firmiter et observent et facient perpetuo inviolabiliter observari et non contraveniant aut aliquem contravenire permitant aliqua ratione; quicumque autem a usu temerario ductus venient contra premissa attemptaverit iram et indignationem nostram et penam mille aureorum nostro erario applicandorum se noviter absque remedio aliquo incurrisse dampno illato primitus et plenarie restituto. In cuius rei testimonium presentem cartam nostram fieri iussimus nostre magestatis sigillo pendenti munitam. Data Gerunde, die XXIII Madii, Anno a Nativitate Domini M^o CCC^o L^o VIII°, nostrique regni XX° III°. Visa Pro.

«Signum + Petri Dei Gratia Regis Aragonum, etc.

Testes sunt: Bernardus de Capraia; Johannes Eiximeni Durrea; Lupus, Cesaraugustae Archiepiscopus; Artaldus de Fossibus; Franciscus de Cerviano, milites.

«Dominus regi mandavit Bernardus de Pinos. Vidit eam dominus Raimundus de Pinos. Provisa».

A.C.A.-Cancelleria, Graciarum 900-26, fol. 141 r-v.
